

PAPER DETAILS

TITLE: Karaman ve Konya Agizlarindaki Arapça Kökenli Oldugu Düşünülen Bazi Kelimeler (Sifat, Zarf ve Zamirler)

AUTHORS: Yunus Inanç

PAGES: 39-59

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3239167>

Karaman ve Konya Ağızlarındaki Arapça Kökenli Olduğu Düşünülen Bazı Kelimeler (Sıfat, Zarf ve Zamirler)

Some Words Thought to be of Arabic Origin in Karaman and Konya Dialects (Adjective, Adverb and Pronouns)

Yunus İnanc

Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı
Associate Professor, Karamanoğlu Mehmetbey University, Faculty of Islamic Sciences, Department of
Arabic Language and Rhetoric
Karaman, Türkiye
yunus.inanc@gmail.com
orcid.org/0000-0003-3659-1634
ror.org/037vfv096

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 2 Temmuz/July 2023

Kabul Tarihi / Date Accepted: 26 Aralık/December 2023

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık/December 2023

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık/December

Atıf / Cite as: İnanc, Yunus. "Karaman ve Konya Ağızlarındaki Arapça Kökenli Olduğu Düşünülen Bazı Kelimeler (Sıfat, Zarf ve Zamirler)". ATEBE 10 (Aralık 2023), 39-59. <https://doi.org/10.51575/atebe.1321616>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, iTenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir/This article has been scanned by iTenticate. No plagiarism detected.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Yunus İNANÇ).

Etik Kurul İzni: Bu çalışmanın etik onayı, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu tarafından verilmiş olup 09.11.2022 tarihli ve 07-2022-214 numaralıdır. / Ethics committee permission was obtained from Karamanoğlu Mehmetbey University Ethics Committee for the research with the decision dated 09.11.2022 and numbered 07-2022-214.

Yayıncı / Published by: Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi / Social Sciences University of Ankara.

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır. This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).

Karaman ve Konya Ağızlarındaki Arapça Kökenli Olduğu Düşünülen Bazı Kelimeler (Sıfat, Zarf ve Zamirler)

Öz

Milletler kültürel, ekonomik, siyasi ve askeri alanlarda birbirleri ile ilişki içerisinde. Milletlerin dillerinin bu ilişkiden bağımsız olması ve etkiye kapalı olması düşünülemez. Diller arası etkileşim, kelime ve söz alışverişi dilin doğal yapısının bir gereğidir. Dolayısıyla diller birbirleriyle kelime alışverişi içinde olmuşlardır. Türkçe de tarih boyunca diğer dillerden kelime almış, onlara kelime vermiştir. Türkçenin kelime alışverişi yaptığı dillerin başında Arapça gelmektedir. Bu çalışmada Karaman ve Konya yöresi ağzlarında kullanılan ve Arapça ile irtibatlı olduğu düşünülen bazı kelimeler üzerinde durulmuştur. Kelimelerin seçilmesi ve derlenmesi sürecinde öncelikle literatür taraması yapılmış ve söz konusu yörelerin ağzları üzerinde yapılan çalışmaların sözlük kısımları detaylıca irdelenmiştir. Literatür taramasıyla derlenen kelimeler bazen yapılandırılmış görüşme bazen de yarı yapılandırılmış görüşme yöntemiyle ilk ağzardan teyit edilmiştir. Bu sayede kelimelerin kullanımları ile ilgili örnek cümleler kayda geçirilmiş ve kullanıldıkları yörelere işaret edilmiştir. Derleme sürecinde tespit edilen kelimeler tür bakımından isim, fiil, sıfat, zarf ve zamir şeklinde tasnif edilmiştir. Tamamının makalenin hacmini aşacağı görüldüğünden bunların ayrı çalışmalarda ele alınması gerekmiştir. Bu bakımdan bu çalışmada Karaman ve Konya yöresi ağzlarında kullanılan ve Arapça kökenli olduğu düşünülen sıfat, zarf ve zamir türündeki kelimeler ele alınmış, isim ve fiillerin başka çalışmalarda irdelenmesi planlanmıştır. Kelimeler başta Derleme Sözlüğü'nde (Türkiye Türkçesi Ağzları Sözlüğü) yer alan bilgilerle karşılaştırılmış, kimi kelimelerin Derleme Sözlüğü'nde yer almadığı görülmüş ve bu kelimelerin sözlüğe eklenmesi teklif edilmiştir. Çalışmada Derleme Sözlüğü'nde bulunan 22, Derleme Sözlüğü'nde bulunmayan 15 kelime olmak üzere toplamda 37 kelime ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, Arapça, Konya Ağızı, Karaman Ağızı, Sıfatlar, Zarflar, Zamirler.

Some Words Thought to be of Arabic Origin in Karaman and Konya Dialects (Adjective, Adverb and Pronouns)

Abstract

Nations are in relations with each other in cultural, economic, political and military fields. It is unthinkable for the languages of nations to be independent of this relationship and closed to influence. Interlingual interaction, exchange of words and phrases is a requirement of the natural structure of the language. Therefore, languages have exchanged words with each other. Throughout history, Turkish has borrowed words from other languages and given them words. Arabic is one of the languages with which Turkish exchanges words. In this study, some words used in the dialects of Karaman and Konya region and thought to be related to Arabic were emphasized. In the process of selecting and compiling the words, first of all, the literature was reviewed and the dictionary parts of the studies on the dialects of the mentioned regions were examined in detail. The words compiled by the literature review were confirmed from the first mouths, sometimes by structured and sometimes semi-structured interview method. In this way, example sentences about the use of words were recorded and the regions where they were used were pointed out. The words identified during the compilation process were classified as nouns, verbs, adjectives, adverbs and pronouns

in terms of type. It was seen that all of them would exceed the volume of one article and it was necessary to consider them in separate studies. In this respect, in this study, words such as adjectives, adverbs and pronouns used in the dialects of Karaman and Konya regions and thought to be of Arabic origin are discussed, and it is planned to examine nouns and verbs in other studies. The words were compared with the information in the Compilation Dictionary (Dictionary of Turkish Dialects), it was seen that some words were not included in the Compilation Dictionary and it was proposed to add these words to the dictionary. In the study, a total of 37 words, 22 in the Compilation Dictionary and 15 not in the Compilation Dictionary, were discussed.

Keywords: Turkish, Arabic, Konya Dialect, Karaman Dialect, Adjectives, Adverbs, Pronouns.

Giriş

Dillerin birbirlerinden etkilenmeleri ve birbirleri ile kelime alışverişi içinde bulunmaları dilin sosyolojik, kültürel ve doğal bir temaya sahip olmasının sonucudur. Milletler ilişki içerisinde oldukları diğer milletlerle başka alanlarda alışveriş yaptıkları gibi dil alanında da alışveriş yaparlar ve kelime alıp verirler. Kelime alışverişi yapan milletlerin coğrafi açıdan yakınlığı ve benzer kültürlere sahip olmaları geçen kelimelerin sayısını ve türünü doğrudan etkilemiştir. Bu bakımdan coğrafi yakınlık ve kültürel benzerlik, söz konusu kelime alışverişinin düzeyini, çerçevesini ve boyutunu belirleyen iki temel unsur olarak karşımıza çıkmıştır. Türkçe de başta Arapça olmak üzere Fransızca, Farsça ve İtalyanca gibi dillerle kelime alışverişinde bulunmuş ve Türkçeye bu dillerden çok sayıda kelime geçişi olmuştur. Türkçeye diğer dillerden geçen kelimelerden bazıları asıl hâlini korurken bazıları zamanla değişikliğe uğramıştır. Aslını koruyan kelimelerin kökeni büyük oranda tartışma konusu edilmezken değişim geçiren ve aslından uzaklaşan kelimelerin kökeni ise tartışma konusu edilmiştir. Arapçadan Türkçeye geçen kelimelerden de bazıları aslını koruyarak standart dile yerleşmiş ve Türkçe sözlüklerde yer almıştır. Bazıları ise kullanım sıklığına bağlı olarak yöreden yöreye çeşitli şekillere girmiş, kullanıldığı yöre ağzının şeklini almıştır. Bu kelimeler ise ağız kategorisinde değerlendirilmiş ve tespit edilenleri derleme sözlüklerine girmiştir. Bu çerçevedeki derleme çalışmaları halen devam etmekte olup bireysel yayınlara konu olmaktadır.

Bu çalışma Arapçadan Türkçeye geçen, yazı ve konuşma dilinde yaygın olarak kullanılan standart dildeki kelimeleri esas alan bir çalışma değildir.¹ Aksine halk ağzında kullanılan, irdelenip

¹ Arapçadan Türkçeye geçen kelimelerle ilgili olarak şu çalışmalara bakılabilir: Emrullah İşler, *Türkçe’de Anlam Kaymasına Uğrayan Arapça Kelime ve Kelime Grupları* (Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1997); Zeynep Ayça Anıl, *Aslı Arapça Olup Türkçe’ye Anlam Kaymasına Uğrayarak Geçmiş Kelimeler* (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002); Hamza Ermiş, *Türkçeleşmiş Arapça Kelimelerin Tasnifi ve Kök Analizi* (İstanbul: Cantaş Yayıncılık, 2012); Hamza Ermiş, *Arapça’dan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğü*, 2. Bs (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014); Musa Alp - Yusuf Özcan, *Musannaf Arabi-Türki Müsterek İfadeler* (İstanbul: Mektep Yayınları, 2018); Halit Dursunoğlu, “Türkiye Türkçesindeki Arapça Sözcükler ve Bu Sözcüklerdeki

köken analizine tabi tutulmasının ardından Arapçadaki bazı kelimelerle anlam ve telaffuz bakımından benzerlik görülen ve çeşitli elemelerden sonra Arapça kökenli olabileceği düşünülen kelimeleri ele alan bir çalışmadır. Çalışma Karaman ve Konya yöresinden derlenen kelimelere odaklanmıştır. Zira iki komşu ilin (Karaman 1989 yılında Konya'dan ayrılarak ilk olmuştur.) kesişme noktaları oldukça fazladır ve genişçe bir alanda ortak dil ve kültür hâkimdir. Kelimelerin sınır tanımayacağı ise izaha muhtaç olmayan bir vakiadır. Bu nedenle çoğu konuda birbirine benzeyen bu iki ilin başta kesişme noktasında yer alan bölgeleri olmak üzere yöresel ağızlarda kullanılan kelimeleri ele alınmıştır. Çalışma için günlük konuşma dilinde çokça yer alan özel kullanımlara şahit olmamız sebebiyle söz konusu iki il tercih edilmiştir. Makalede ele alınan kelimelerin sadece bu iki yöreye özgü olduğu ve başka yörelerde kullanılmadığı şeklinde iddialı bir yaklaşım içinde olunmamıştır. Üzerinde durulan kelimelerin başka yörelerde de kullanılıyor olması muhtemeldir.

Halk ağzında kullanılan kelimelerden öncelikle anlam ve telaffuz bakımından Arapçadaki bir kelimeyi çağrıştıranları inceleme alanımıza girmiştir. Bu kelimeler ele alınırken bunların aşağıdaki kriterleri sağlayıp sağlamadığına dikkat edilmiş, bu şartları taşımayan kelimeler çalışmaya dâhil edilmemiştir: Öncelikle kelimenin güncel Türkçe sözlüklerde halk ağzında kullanıldığı şekliyle yer alıp almadığına bakılmıştır. Güncel Türkçe sözlüklerde geçen ve kökeninin Arapça olduğu belirtilen *ittifak*, *kalem*, *kitap*, *manzara*, *mecburen*, *misafir*, *müttefik* ... vb. yüzlerce kelime bu çalışmada yer almanın birinci şartını sağlamamaktadır. Zira bu kelimeler ağızlara özgü olmayıp yazı dilinde kullanılan kelimelerdir. Bir diğer şart ise kelimenin yaygın bir kullanıma sahip olmayıp belirli yöre veya yörelerdeki halk tarafından daha önce kullanılmış veya hâlen kullanılıyor olmasıdır. Son şart ise kelimenin halk ağzında kullanıldığı şeklinin anlam ve telaffuz bakımından Arapça ile irtibatlı olabileceği düşüncesini uyandıracak derecede bir yakınlığa sahip olmasıdır.

Söz gelimi “bunak” anlamında kullanılan “matuf” kelimesinin Arapçadaki “مَعْتُوْه” (ma’tûh) kelimesi ile irtibatı güçlüdür. Bu kelimenin Türkçe sözlüklerde bulunması pek mümkün değildir. Hem telaffuz hem de anlam bakımından kökeni ile yakınlığını koruyan kelimenin belirli bir yöreye nispet edildiği ve dar bir alanda kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu nedenle böyle bir çalışmada köken analizine tabi tutulmuş ve yaygın olmasa da yöresel düzeyde kullanılan bu ve benzeri kelimelerin aslına ulaşılmıştır. Öte yandan eksiz biçimiyle isim olup sıfat, zarf veya zamir anlamı taşımazken Türkçe eklerle genişletilerek sıfat, zarf ve zamir türüne dönüşen kelimeler de bu

Ses Olayları”, *Turkish Studies*, 9 (2014); Ahmed Alzubaidy, “Kökende Çoğul Olarak Kullanılan Arapça Kelimelerin Türkçe’ye Geçmesi ve Türkiye Türkçesinde Kullanım Şekilleri”, *Journal of the College of Languages*, 42 (2020); Ahmet Haşimi, “Türkiye Türkçesinde Kullanılan Arapça Kelime Grupları ve Cümleler Hakkında Bazı Değerlendirmeler”, *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi* 5/1 (2021): 591-618.

çalışmaya dâhil edilmiştir. Nitekim “anlayışsız, kavrayışsız” anlamıyla Karaman’dan derlenen “fahımsız” kelimesinin Arapçadaki “anlama, kavrama, anlayış, izan, idrak” gibi anlamları olan فہم (fehm) kelimesine Türkçe -sız eki ilavesiyle sıfata dönüştürülmesi bu çerçevededir. Çalışmada buna benzer örneklere de yer verilmiştir.

Çalışmada esas olarak literatür taraması yapılmıştır. İlgili yöre ağızları üzerindeki kitap, makale ve lisansüstü tez çalışmaları² ile o yörelerin web siteleri gözden geçirilmiş ve sözü edilen kriterleri taşıyan kelimeler listelenmiştir. Literatür taraması ile ulaşılan sonuçlar, yapılandırılmış ve yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile teyit edilmeye çalışılmıştır. Görüşmede ilgili yörelerin ileri yaştaki insanlarına ulaşılması öncelenmiştir. Tespit edilen ve çalışma listesine alınan kelimeler; isim, fiil, sıfat, zarf ve zamir olmak üzere tür bakımından tasnife tabi tutulmuştur. Bunların tamamı bir makalenin sınırlarını aşacağından isim ve fiillerin ayrı ayrı çalışmalarda ele alınması planlanmıştır. Söz gelimi Arapça ile irtibatlı olduğu düşünülen alaf, babal, bekere, bürget, bürgü, caraskal/calaskar, cere gibi kelimeler isimlerle ilgili çalışmada; matuflamak, şaklamak, şeddelemek, zuğutmak gibi fiil olarak kullanılan kelimeler de fiillerle ilgili çalışmada yer alacaktır. Bu çalışmada ise sıfat, zarf ve zamir türündeki bazı kelimeler ele alınmıştır.

Kelimeler alfabetik sıraya göre ele alınmış, öncelikle kullanıldıkları yöreler ve kullanım şekillerinden söz edilmiş, daha sonra Arapçadaki kökenine ulaşmaya çalışılmıştır. Arapça anlamları ile ilgili olarak klasik Arapça sözlüklere başvurulduğu gibi modern Arapça sözlüklere de başvurulmuştur. Kelimelerin kökeni ile ilgili etimolojik sözlüklere müracaat edilmiştir.³ Bazı kelimeler irdelenirken, başvuru akademik çalışmalardan veya bireysel görüşmelerden kayda geçirilen örnek cümlelere yer verilmiştir. Bu durum bütün kelimeler için mümkün olmamıştır. Kelimelerin halk ağzında kullanılıp kullanılmadığının, kullanılıyorsa hangi yörelerde kullanıldığının yazılı bir kaynak tarafından teyidi için Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan

² Bu kaynaklardan bazıları şunlardır: Aziz Ayva, “Konya Dağ Köyleri Ağzlarından Derlenen Fiiller”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (01 Şubat 2006): 97-106; İdris Nebi Uysal, *Karaman İli Ağzıları ve Anadolu Ağzıları Arasındaki Yeri* (Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009); İhsan Kocamaz, *Konya İli, Taşkent İlçesi ve Köyleri Ağzı* (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013); Fatih Numan Küçükbalı, “Bozkır (Konya) Ağzından ‘Derleme Sözlüğü’ne Katkılar” (Uluslararası Sempozyum: Geçmişten Günümüze Bozkır, Konya, 2016); Burak Sözer, *Kadınhanı ve Çevresi Türkmen-Yörük Ağzı (İnceleme-Metin-Sözlük)* (Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017); Uğur Çavga, *Konya Ereğli İlçesi Belkaya Ağzı (Ses Bilgisi-Şekil Bilgisi-Metinler-Sözlük)* (Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020); Ayşe Tursun, *Akören Ağzı* (Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020); Ceyhan Yalçın, *Karapınar*, 2. Bs (Ankara: Gülnar Yayınları, 2022).

³ Bu kaynaklardan bazıları şunlardır: İsmet Zeki Eyuboğlu, *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, 2. Bs (İstanbul: Sosyal Yayınları, 1991); Hasan Eren, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, 2. Bs (Ankara: Bizim Büro, 1999); Tuncer Gülensoy, *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007); Andreas Tietze, *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati* (Ankara: Tüba, 2016).

Derleme Sözlüğü'ne başvurulmuştur. Derleme Sözlüğü bu çalışmadaki temel başvuru kaynaklarından biri olmuştur. Zira söz konusu kaynak halk ağzından derlenen kelimelerle ilgili şu ana kadar yapılan en kapsamlı çalışmadır.

1. Konya ve Karaman Ağzlarındaki Arapça Kökenli Olduğu Düşünülen Sıfat, Zarf ve Zamirler

Araştırma sürecince çalışmanın kapsama alanına girdiği düşünülen 37 kelime tespit edilmiştir. Bunları alfabetik olarak ele alabiliriz.

ahrâz: Dilsiz, konuşamayan veya hem sağır hem dilsiz kimseler için kullanılan *ahrâz*⁴ kelimesinin aslı Arapçadaki dilsiz, lal, konuşamayan anlamlarına gelen أَحْرَسَ (aħres) kelimesidir. Sıfat grubuna dâhil edilen kelime حَرَسَ (ħarese) kökünden gelmekte olup “konuşamama, dilsiz olma, susma, ağzını açamama” gibi anlamlara sahiptir. Kelimenin İmri’u'l-Kays’a (ö. 540 dolayları) nispet edilen bir şiirde geçtiği görülmüştür.⁵ Kelime sonundaki “s” harfi, ötümlüleşme⁶ yoluyla “z” harfine dönüşmüştür. Etimolojik sözlük yazarlarının en önde gelenlerinden Andreas Tietze’nin eserinde de aynı kökene işaret edilmiştir.⁷

bahil: Karaman yöresinde “cimri” anlamında kullanılan *bahil* kelimesi Arapçadaki بِحِيلَ (bahîl) kelimesinden gelmiş olmalıdır. Kelimenin 476 yılına ait bir Arap şiirinde geçtiği görülmüştür. Şiirde aynı şekilde cimri anlamıyla kullanılmaktadır.⁸ Söz konusu kelimenin *pahil* şeklindeki kullanımı da bulunmakta olup bu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde alfabetik sıralamadaki yerinde ele alınmıştır. Derleme Sözlüğü’nde yer almayan bahil kelimesi etimolojik sözlüklerden birinde yer almaktadır.⁹

⁴ Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, 2. Bs (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1993), 1/133; Uysal, Karaman İli Ağzıları ve Anadolu Ağzıları Arasındaki Yeri, 542; Kazım Çıracı, Konya İli Karapınar İlçesi Ağzıları (Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), 150, 486.

⁵ “أَلَمَّا عَلَى الرَّبِّعِ الْقَدِيمِ بَعَثْنَا كَأَنِّي أَنَادِي أَوْ أَكَلَمُ أَحْرَسًا” İmruu’l-Kays b. Hucr, *Divānu İmrii’l-Kays*, nşr. Muhammed Ebu’l-Fadl İbrahim, 5. Bs (Beyrut: Dâru’l-maârif, 1990), 105.

⁶ Ötümsüz ünsüzlerin (ç, f, h, k, q, p, s, ş, t) ötümlü olan ünsüz karşılıklarına (b, c, d, g, ğ, j, v, z) dönüşmesi biçiminde gerçekleşen ses olayına ötümlüleşme adı verilmektedir. Murat Küçük, “Anadolu Ağzlarındaki Doğu Kökenli Sözcüklerin Ses Bilgisi Açısından Görünümleri -Ünsüzler-”, *Türkoloji Dergisi* 20/2 (01 Ağustos 2013): 44-47.

⁷ Tietze, *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati*, 1/289.

⁸ “وَأَيُّ لَا أُخْرَى إِذَا قِيلَ مَلَقٌ/سَخِيٌّ وَأُخْرَى أَنْ يُقَالَ بِحِيلَانِ” Selâmet Abdullah es-Süveydî, *Şi’ru kabileti Zübân fi’l-câhiliyye*, nşr. Selâmet Abdullah es- (Doha: Matbûātu câmiati Katar, 1987), 282.

⁹ Tietze, *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati*, 1/554.

carı: “Canlı, becerikli, eli çabuk,¹⁰ işgüzar, gayretli, hızlı,¹¹ gözü açık yetenekli, hızlı kavrayan,¹² açık göz¹³” anlamlarındaki *carı* kelimesinin Arapçadaki “akan, koşan, deveran eden, sürekli, devamlı, aralıksız, hazır” gibi anlamları olan جاری (cârî) kelimesinden gelmiş olması muhtemeldir. Tietze kelime ile ilgili farklı bir kökene işaret etmiştir.¹⁴

cecit: Ereğli (Konya) ve Aksaray (Konya) yörelerinde “yeni” anlamında kullanılmıştır.¹⁵ *Cecit* kelimesinin Arapçadaki “yeni” anlamında kullanılan جَدِيد (cedîd) kelimesi ile doğrudan irtibatlı olduğu düşünülmektedir. Kelime, Derleme Sözlüğü’nde ve başvuru etimolojik sözlüklerde yer almamaktadır.

dablak: Derleme Sözlüğü’ndeki¹⁶ anlamından farklı olarak Durayda (Konya) yöresinde “nereye bastığını bilmeyen, hâl ve hareketlerine dikkat etmeyen, sakar, dikkatsiz, attığı adımın, yaptığı işin sonucunu düşünmeden hareket eden” kişiler için kullanılmaktadır. “Adam tam bir dablak!”¹⁷ şeklindeki kullanımda da görüleceği üzere bir yergi ifadesi olarak öne çıkan dablak kelimesi Arapçadaki “salak, aptal, bön, ahmak, geri zekâlı, beyinsiz, sersem” gibi olumsuz anlamlara sahip olan ابله (ebleh) kelimesini çağrıştırmaktadır.¹⁸ Arapça telaffuzdaki elif harfinin “a” harfine yakın bir telaffuzda olması sebebiyle “ebleh” kelimesinin “ablah” şeklinde söylenmesi ve sonrasında da kelimedeki “h” harfinin süreksizleşme yoluyla “k” harfine dönüşerek “ablak” şeklini almış olması kuvvetle muhtemeldir. Kelime başına eklenen “d” harfine gelince, diller arası kelime hareketliliği esnasında kelime başlarına harf ilave edilmesi yaygın bir ses olayıdır. عباء (‘abâ) kelimesinin haba,¹⁹ عقيق (‘akîk) kelimesinin hakık,²⁰ أسير (esîr) kelimesinin yesir²¹ şeklindeki dönüşümleri bu çerçevedeki ünlü ve ünsüz türemesi örneklerinden bazılarıdır. Kelime başvuru etimolojik sözlüklerde yer almamaktadır.

¹⁰ Derleme Sözlüğü, 3/861.

¹¹ Sözer, *Kadınhanı ve Çevresi Türkmen-Yörük Ağzı*, 161; Muammer Doğan, *Aksaray ve Yöresi Ağzları (İnceleme-Metinler-Sözlük)* (Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012), 762.

¹² Yalçın, *Karapınar*, 28.

¹³ “Bozkır Sözlüğü-Bozkır Dedikleri-Mithat Arı-Bozkır’a Dair Bilgiler”, “carı”, erişim: 28 Eylül 2022, <https://bilgi.bozkir.org.tr/2021/06/bozkr-sozlugu-bozkr-dedikleri-mithat-ar.html>.

¹⁴ Tietze, *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati*, 2/46.

¹⁵ Çavga, *Konya Ereğli İlçesi Belkaya Ağzı*, 152, 206; Muammer Doğan, “Aksaray Ağzından Derleme Sözlüğü’ne Katkılar-1”, *Turkish Studies*, 4 (2009): 15.

¹⁶ Derleme Sözlüğü, 4/1316.

¹⁷ Kaynak kişi: S. M. İ. (82)

¹⁸ Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitâbu'l-'ayn muratteben 'alâ hurûfi'l-meâcim*, nşr. Abdulhamîd Hindâvî (Beyrut: Dârul-kutubi'l-ilmiyye, 2003), 1/163; Cübrân Mes'ûd, *er-Râid* (Beyrut: Dârul-ilm li'l-melâyîn, 1992), 15.

¹⁹ Derleme Sözlüğü, 7/2245.

²⁰ Derleme Sözlüğü, 7/2253.

²¹ Derleme Sözlüğü, 11/4820.

devrisi: Derleme Sözlüğü'nde gün, hafta, ay, yıl gibi zamanların bir sonrakini anlatmak için “ertesi” kelimesinin yerinde kullanıldığı belirtilen *devrisi* kelimesi²² “Ben ona salı günü gel demiştim. *Devrisi gün geldi.*”²³ cümlesinde görüleceği üzere Karaman, Konya yöresinde de bu anlamıyla kullanılmaktadır. *Devrisi* kelimesinin kökü در (devr) kelimesi olup “sıra, dönüşüm, dolaşım, devre, safha” gibi anlamları bulunmaktadır.²⁴ Bu anlamlarıyla yöre ağzındaki kullanımının örtüştüğü söylenebilir. Tietze de aynı kökene işaret etmiştir.²⁵

dıkız: “Çok sıkıştırılmış, bastırılmış, dolu, sıkı, sıkışık, dar, havasız basık yer,”²⁶ “susuz ve katı olduğundan boğazda kalan yiyecek”²⁷ anlamlarında kullanılan *dıkız* kelimesinin Arapçadaki “darlık, sıklık, sıkıntı, baskı, daralma, bastırma, kıt” gibi anlamlara gelen ضيق (dıyk) veya ضيق (dayyik) kelimeleri ile irtibatlı olduğu düşünülmektedir.²⁸ Ancak kelimenin standart dildeki *tıkız* kelimesiyle irtibatlı olması da görmezden gelinemeyecek bir ihtimaldir. Zira “dolgun, yağlı, tıknaz, çok sıkıştırılmaktan veya çok sıkı doldurulmaktan katılaşmış, sıkı, yoğunluğu çok, katı” gibi anlamları olan *tıkız* kelimesiyle de irtibatı var görünmektedir.²⁹ Tietze kelimenin “dık-mak”, “tık-mak” fiilinin sıfat yapan “ız” ekiyle birleşmesinden oluştuğunu belirtmektedir.³⁰

ehliz: Derleme Sözlüğü'nde “uslu, sakın ve ağırbaşlı” gibi anlamlarla Ermenek’e (Karaman) ve Karaman’a yakın Mut yörelerine nispet edilen³¹ kelimenin Arapçadaki أهلي (ehlî) kelimesiyle irtibatlı olduğu söylenebilir.³² Zira söz konusu kelime de “evcil, yerli, milli, sivil, ehli, doğal” gibi anlamlara sahiptir. Kelime ünsüz türemesi yoluyla Türkçe kalıba sokulmuştur. Tietze köken bilgisi vermemektedir.³³

essah: *Essah* kelimesi Konya ve Karaman yöresinde “doğru, gerçek, gerçekten” gibi anlamlara gelmekte olup günlük konuşmada “*essah mı?*”, “*essahtan mı?*” gibi daha çok soru kalıbıyla kullanılmaktadır.³⁴ Kelimenin kökeni Arapçadaki aynı anlamlarda kullanılan صحيح (sahîh)

²² Derleme Sözlüğü, 4/1445.

²³ Kaynak kişi: M. S. (60)

²⁴ Mes’ûd, *er-Râid*, 368.

²⁵ Tietze, *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati*, 2/389.

²⁶ Derleme Sözlüğü, 4/1456.

²⁷ Mustafa Çeker, *Çumra Havalisi Yörükleri Ağzı* (Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015), 175.

²⁸ el-Ferâhîdî, *Kitâbu'l-'ayn*, 3/32; Mes’ûd, *er-Râid*, 514.

²⁹ Gülensoy, *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, 2/891.

³⁰ Tietze, *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati*, 2/394.

³¹ Derleme Sözlüğü, 5/1690.

³² el-Ferâhîdî, *Kitâbu'l-'ayn*, 1/96; Mes’ûd, *er-Râid*, 151.

³³ Tietze, *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati*, 2/566.

³⁴ Çeker, *Çumra Havalisi Yörükleri Ağzı*, 43, 113, 163; Doğan, *Aksaray ve Yöresi Ağzı*, 183, 704, 766; Yalçın, *Karapınar*, 51.

kelimesine uzanmaktadır. Kelimenin karşılaştırma ifade eden ism-i tafdîl kalıbındaki أَصَحَّ (esahh) şeklindeki kullanımından geçtiği söylenebilir. أَصَحَّ kelimesi ise “daha doğru, daha gerçek, en doğru, en gerçek” gibi anlamlara gelmektedir.³⁵ Derleme Sözlüğü’nde “doğru mu, gerçek mi” gibi şaşırtma anlamıyla essah ve esseh şeklinde yer almıştır.³⁶ Essah kelimesi iç seste iki ünlü arasında kalan vurgulu ikinci hecenin ön sesindeki ünsüzün yinelenmesi olarak tanımlanan³⁷ ünsüz ikizleşmesi ses olayına maruz kalarak bir değişim geçirmiştir. Halk ağzına halkın din bilgisini aldığı en önemli kaynaklardan sayılan *Mızraklı İlmihâl* tarzı kitaplardan geçtiği düşünülebilir.³⁸

fahımsız: “Anlayışsız, kavrayışsız” anlamıyla Karaman’dan derlenen kelime³⁹ Arapçadaki “anlama, kavrama, anlayış, izan, idrak” gibi anlamları olan فَهْم (feh) kelimesinden gelmiş olmalıdır. Kelime kök hâline -sız ekinin gelmesiyle sığata dönüştürülmüştür. Derleme Sözlüğü’nde yer almamaktadır.

fakı: Konya’nın Durayda köyünde “hoca, âlim” anlamında kullanılan fakı kelimesi Derleme Sözlüğü’nde de hoca anlamıyla çok kısıtlı bir bölgeye nispet edilmiştir.⁴⁰ “*Fakıların torunu da fakı oldu.*”⁴¹ cümlesindeki şekliyle fakı kelimesini unvan sıfatı olarak günlük kullanımda rahatlıkla duymak mümkündür. Kelimenin Arapçadaki “fakih, fıkıh âlimi, fıkıh bilgini” anlamlarındaki فَكِيه (fakîh) kelimesi ile doğrudan irtibatlı olduğu düşünülebilir. Geçiş esnasında Türkiye Türkçesi ağızlarının en karakteristik ses özelliklerinden biri olarak görülen ünsüz düşmesine uğramıştır. Anadolu ağızlarında daha çok Doğu kökenli sözcüklerde f, ğ, h, k, n, r, t, v, y ünsüzlerinin düştüğü, bunlardan ğ, h, n, v, y ünsüzlerinin zamanla ünlüleşerek eriyip kayboldukları belirtilmiştir.⁴² Bu bakımdan fakîh kelimesinin de zamanla fakı hâline geldiği söylenebilir.⁴³

ġatleyen/ġatliyen: Karaman yöresinde “kesinlikle, asla” gibi anlamlarda kullanılan⁴⁴ *ġatleyen* veya *ġatliyen* kelimesi Arapçadaki aynı anlamları taşıyan فَطِيًّا (kat’iyyen) kelimesinin değişmiş hâlidir denebilir. Konya’nın Beyşehir ilçesine bağlı Gölyaka köyünden yapılan derlemedeki şu ifadede anlam olukça belirgindir. “*Aġlıma geldi mi ‘hunu ‘huruya ġoyyon ġatliyen*

³⁵ Çeker, *Çumra Havalisi Yörükleri Ağzı*, 166.

³⁶ *Derleme Sözlüğü*, 12/4498.

³⁷ Küçük, “Ses Bilgisi”, 68.

³⁸ *Mızraklı İlmihâl*, nşr. İsmail Kara (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2001), 16, 24.

³⁹ Kaynak kişi: E. Ö. (43)

⁴⁰ *Derleme Sözlüğü*, 5/4502.

⁴¹ Kaynak kişi: A. Ç. (60)

⁴² Tuncer Gülensoy, *Kütahya ve Yöresi Ağızları (İnceleme, Metinler, Sözlük)* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1988), 65; Küçük, “Ses Bilgisi”, 59.

⁴³ Tietze, *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati*, 3/33.

⁴⁴ Kaynak kişi: F. Ö. (45) Ayrıca bk. “Bozkır”lıların Kullandıkları Kelimeler”, erişim: 09 Ağustos 2022, <http://www.bozkir.net/page/bozkirlilarin-kullandiklari-kelimeler.html>.

bulamıyyon onu ğayri."⁴⁵ Kelime, Derleme Sözlüğü'nde ve başvuru etimolojik sözlüklerde yer almamaktadır. Kayda geçirilmesi gereken bir kelime olduğu düşünülmektedir.

gubuz: "Kendini beğenmiş, övüngeç, bilmişlik taslayan, kasıntı yapan" kimseler için kullanılan ve büyüklük taslamak, kibirlenmek anlamı taşıyan kelime Konya ve Karaman yöresinde yaygın olarak kullanılan kelimelerdendir.⁴⁶ "Bu adamı pek sevmezler, hep gubuzluk yapar durur."⁴⁷ ifadesindeki şekliyle kullanılan kelimenin Arapçadaki "yakalama, tutma, peklik, kasılma" anlamlarını taşıyan قبض (kabz) fiilinden türemiş olması muhtemeldir.⁴⁸ Derleme Sözlüğü'nde çalışma alanımızdaki yörede yaygın kullanımdan farklı anlamlarıyla yer almaktadır.⁴⁹

hazahir: Hazahar,⁵⁰ hazâr, hazaar ve hazar gibi değişik kullanımları olan ve "zahir, herhâlde, zannedersen, galiba" anlamlarında Konya ve Karaman yöresinde oldukça yaygın olarak kullanılan kelimenin aslı Arapçadaki "işte, görüldüğü gibi, apaçık ortada" anlamlarına gelebilecek ها هو ظاهر (hâ huve zâhir) kelime öbeği olmalıdır.⁵¹ Söz konusu kelime öbeğinin zamanla günlük konuşma içerisinde harf kaybına uğrayarak varlığını sürdürdüğü ve olasılık zarfı olarak kullanıldığı düşünülebilir. Derleme Sözlüğü'nde de yakın anlamlarıyla yer almıştır.⁵²

höççeten: "Aniden, ansızın" gibi anlamlarıyla Konya'nın Gencek köyünden yapılan derlemedeki "Adam ğarşıma höcceten çıkınca tıksıniverdim." cümlesi höççeten kelimesinin kullanımına dair oldukça açık bir örnektir.⁵³ Derleme Sözlüğü'nde yer alan höcceten kelimesi ile ilgili açıklamada da kelimenin bir şeyin ansızın meydana gelmesini ifade etmek üzere kullanıldığı belirtilmiştir.⁵⁴ Söz konusu anlam ve telaffuz şekli Arapçadaki "aniden, ansızın, birden, ani olarak, birdenbire, beklenmedik bir anda" gibi anlamları olan فجأة (fec'eten) kelimesini çağrıştırmaktadır.⁵⁵

⁴⁵ Ayşe Namlı Köğçe, *Gölyaka Kasabası Ağzı Söz Dizimi* (Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, 2013), 137, 156.

⁴⁶ Yalçın, *Karapınar*, 73; Mithat Arı, "Bozkır Dedikleri", "gubuz", erişim: 28 Eylül 2022, <https://bilgi.bozkir.org.tr/2021/06/bozkr-sozlugu-bozkr-dedikleri-mithat-ar.html>.

⁴⁷ İdris Nebi Uysal, "Kuzören (Konya-Bozkır) Köyü Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar", *Diyalektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (2017): 82.

⁴⁸ Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed Zebîdî, *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, nşr. Heyet (Kuveyt: Matbaatu hukûmeti'l-Kuveyt, 1969), 19/5, 6; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, nşr. Abdullah el-Kebîr, Muhammed Hasbullah, Hâşim eş-Şâzelî, Seyyid Ramazan Ahmed (Kahire: Dâru'l-maârif, 1984), 3511, 3512.

⁴⁹ *Derleme Sözlüğü*, 6/2186.

⁵⁰ Kübra Duran, *Konya'nın Hadim İlçesi Ağzı* (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), 275.

⁵¹ Yalçın, *Karapınar*, 80.

⁵² *Derleme Sözlüğü*, 12/4516.

⁵³ Adem Gürsoy, "Gencek (Konya-Derebucak) Mahallesi Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar", *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 3/2 (2020): 292.

⁵⁴ *Derleme Sözlüğü*, 7/2427.

⁵⁵ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 3350.

Geçiş esnasında “f” harfinden “h” harfine bir dönüşüm gerçekleşmiştir. Tersî durum aşağıda gelecek olan *ma’tûh* (معتود) kelimesinin *matuf* şeklini almasında görülmüştür. Başvurulan etimolojik sözlüklerde yer almamıştır. Güncel Türkçe Sözlükte ise *fucceten* şeklinde yer almıştır.

hurra: Topluca, hızlıca ve kontrolsüz bir şekilde yapılan eylemleri ve birden gelişen olayları anlatmak üzere başvuru olan bir kelimedir. Bir topluluğu eyleme teşvik etmek, harekete sevk etmek amacıyla söylenen hurra kelimesi hem Güncel Sözlük’te hem de Derleme Sözlüğü’nde yer almamaktadır. Karaman, Konya yöresinde kullanılan hurra kelimesinin Arapçadaki “acele etmek, koşup gitmek, atılmak” anlamlarına gelen هَرَّ (hera’a) ve هُرَّ (hurri’a) fiilleri ile irtibatlı olduğu düşünülmektedir.⁵⁶

ihna: Karaman⁵⁷ ve Konya yöresi⁵⁸ halk ağzında “işte burada, burada, şurada, işte” gibi anlamlarda kullanılan kelime Derleme Sözlüğü’nde yer almamaktadır. *ihna* kelimesi Arapçadaki “burada, şurada, işte” gibi anlamları olan هنا (hünâ/hunâ) ile irtibatlı olarak değerlendirilebilir. Bir yörede ihna şeklinde kullanılan kelime başka bir yörede *ahana* veya *dahana* şeklinde işaret zamiri olarak kullanılmaktadır.⁵⁹

ihnak: *ihna* kelimesi ile benzer bir şekilde işaret zamiri olarak kullanılan ve “işte burada, burada, şurada, işte” gibi anlamları olan *ihnak* kelimesi Derleme Sözlüğü’nde yer almış ve Ermenek (Karaman) yöresine nispet edilmiştir.⁶⁰ Kelime aynı anlamıyla Karapınar (Konya) Sözlüğü’nde de yer almıştır.⁶¹ Arapçadaki هناك (hünake/hunak) kelimesi de “orada, orası, buyur, işte” gibi anlamları olan ve uzak için kullanılan işaret isimlerinden biridir. O hâlde ihnak kelimesi ile Arapçadaki هناك kelimesi arasında dikkate değer bir yakınlık olduğu söylenebilir.

inda: Karaman’ın Bozkandak köyünden derlenen *inda* kelimesi işaret edilen bir nesne için “işte orada, yanında, şuraya bakar mısın, hemen yanında” gibi anlamlarda kullanılmaktadır. “*Inda laaa!* (Yanında ya!)” ve benzeri sözleri yöre halkından hâlen duyabilmek mümkündür.⁶² Arapçadaki “yanında” anlamına gelen عِنْدَ (‘inde) ile كَ (ke) zahirinin birleşmesiyle oluşan عندك (‘indeke) kelimesinin söz konusu kelime ile doğrudan irtibatı var görünmektedir. Kelime Derleme Sözlüğü’nde *endeği*, *endeki*, *endiki* gibi şekillerle; “yanında, yanındaki, yakınındaki, bu, şu, işte,

⁵⁶ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, 3653, 3654.

⁵⁷ Kaynak kişi: M. D. (27)

⁵⁸ Yalçın, *Karapınar*, 88.

⁵⁹ “Bozkır Sözlüğü-Bozkır Dedikleri-Mithat Arı-Bozkır’a Dair Bilgiler”, “ahana”; “dahana”; “Kelimelerimiz”, *Hadimkülder*, “ahana”, erişim: 08 Ekim 2022, <https://hadimkulder.org/kelimelerimiz/>.

⁶⁰ *Derleme Sözlüğü*, 7/2459.

⁶¹ Yalçın, *Karapınar*, 85.

⁶² Kaynak kişi: M. D. (27)

orada, elindeki, sırtındaki” gibi anlamlarıyla yer almıştır.⁶³ Fakat *ında*’ şeklindeki kullanımına yer verilmemiştir.

iptima: “Önce, evvel,⁶⁴ baştan, öncelikle” anlamında kullanılan kelimenin Taşkent (Konya) ağzında *ipti*,⁶⁵ Aksaray (Konya) yöresinde *ipdima*,⁶⁶ Karapınar (Konya) yöresinde ise *iptima*⁶⁷ şeklindeki kullanımlarına yer verilmiştir. Aynı çerçevedeki kelimenin *ittibâ*, *iltiba*, *ittibah* gibi kullanımları da yer almıştır.⁶⁸ Kelimenin “başlamak, başlangıç olarak yapmak, başka şeylerden önce yapmak, açılışını yapmak” anlamlarındaki ابتداء fiilinin (ibtadee) mastarı olan ابتداء (ibtidâ) kelimesinden geldiği düşünülmektedir.⁶⁹ İki kelime arasında güçlü bir ilişki olmasa da aralarındaki kısmi telaffuz benzerliğinin yanında anlam bakımından da görmezden gelinemeyecek bir yakınlık olması kelimenin bu çerçevede ele alınmasını sağlamıştır. Tietze *ibtida* ve *iptida* şeklindeki kökene yakın kullanımlarına yer verse de *iptima* kelimesine yer vermemiştir.⁷⁰

izayna: Konya’nın Durayda köyünde “inadına, bile bile, aksi aksi, söylenenin aksine” gibi anlamlarda kullanılır. “*Yapma dediğim hâlde izayna yaptı.*”⁷¹ Kelimenin *izeyin* şeklindeki kullanımı da yine Konya’nın Gencek köyüne aittir. Yapılmaması gereken davranışların bir kişiye inat olarak yapılması, kişinin sözlerinin tam tersinin yapılması şeklinde izah edilmiş ve “*Ona ora gétme dedim, izeyin gèdiyor.*” cümlesi aktarılmıştır.⁷² Ayrıca halk ağzından derlenen “*Bana izaen mi böyle yapıyorsun?*” ifadesi de benzer anlama işaret etmektedir.⁷³ Her iki kullanım da Arapçadaki “rahatsızlık vermek, eziyet etmek, canını sıkmak, acı çektirmek, zarar vermek, kötülük yapmak” gibi anlamlara gelen آذى-يؤذي (âzâ-yuâzî) fiilinin mastarı olan إيذاء (iyzâ) kelimesini çağrıştırmaktadır.⁷⁴ Arapçadaki mastar kalıplarının cümledeki إيذاء (iyzâen) şeklindeki kullanımları kimi zaman cümledeki eylemin sebebinin izah etme amacına dönük olabilmektedir. Nitekim “كسر الرجاء إيذاء له” cümlesi “Ona eziyet etmek/kötülük yapmak için camı kırdı.” anlamına gelmektedir ve cümledeki sebep bildiren ifade إيذاء kelimesidir. Dolayısıyla Türkçeye geçişi de bu çerçevede olmuştur denebilir. Yapılmaması gereken bir işin yapılması hâlinde taraflardan birinin diğerine

⁶³ Derleme Sözlüğü, 5/1744, 1745.

⁶⁴ Derleme Sözlüğü, 7/2546.

⁶⁵ Kocamaz, Konya İli, Taşkent İlçesi ve Köyleri Ağzı, 198.

⁶⁶ Doğan, Aksaray ve Yöresi Ağzları, 599, 773.

⁶⁷ Yalçın, Karapınar, 90.

⁶⁸ Gönül Erdem, Anamur Yöresi ve Ağzları (Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014), 297.

⁶⁹ Kelimenin kullanımları için bk. Mızraklı İlmihal, 52, 109.

⁷⁰ Tietze, Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati, 3/562.

⁷¹ Kaynak kişi: A. P. (38)

⁷² Gürsoy, “Gencek (Konya-Derebucak) Mahallesi Ağzından Derleme Sözlüğü’ne Katkılar”, 292.

⁷³ Kaynak kişi: M. S. (60)

⁷⁴ İsmail b. Hammâd Cevherî, es-Sihâh tâcû’l-lugati ve sihâhü’l-arabiyye, nşr. Ahmed Abdulgafûr ‘Attâr (Kahire: Dâru’l-ilm li’l-melâyîn, 1990), 6/2266; İbn Manzûr, Lisânü’l-Arab, 54.

eziyet etmesi, kötülük yapması söz konusu olduğundan ortada bir ايداء olup bu durum zamanla izayna/izeyin şeklinde ifade edilir olmuştur. Derleme Sözlüğü'nde ve etimolojik sözlüklerde yer almamaktadır.

izbet: Karapınar (Konya) yöresinden nakledilen bir konuşmada satışa çıkarılan hayvanların en kötüsüne, satılmayıp en sona kalanına *izbet* dendiği nakledilmiştir.⁷⁵ Yine aynı yöre ile ilgili yapılan bir çalışmada *izbet* kelimesi “gelişememiş koyun, kuzu” anlamıyla nakledilmiştir.⁷⁶ Karaman'ın Davgandos köyünden ise “sürüye ayak uyduramayan hayvanlara” dendiği nakledilmiştir.⁷⁷ *izbet* kelimesi Derleme Sözlüğü'nde de “satışlarda beğenilmeyerek satılamayan, zayıf, hastalıklı, sürüden ayırt edilmiş koyun vb. hayvanlar” olarak tanımlanmıştır.⁷⁸ Arapçadaki “köpük, maden cürüfü, pislik, posa, süprüntü, artık, atık, değersiz şey, hayvanın ağız köpüğü” gibi anlamlara gelen زَبَد (zebed) kelimesi söz konusu kelimeye kaynaklık etmiştir denebilir.⁷⁹ Kelimenin geçiş esnasında ünlü türemesi türündeki ses olayına maruz kaldığı söylenebilir. Zira kelime başlarında çift ünsüzlerin yer alması Türkçenin söyleyiş kurallarına ters düşmüş ve bu tür kelimeleri değişikliğe zorlamıştır. Zebed kelimesinin *izbet* şeklini alması halk ağızlarındaki leğen kelimesinin ileğen, rüya kelimesinin ürya, ramazan kelimesinin iramazın şeklindeki kullanımını çağrıştırmaktadır. Tietze ise köken bilgisinden bahsederken Sırpça ve Hırvatça kökenine (*izmet*) işaret etmektedir.⁸⁰

manıt: “İnat eden, ters davranan, inatçı” anlamlarına gelen⁸¹ *manıt* kelimesi Arapçadaki مُعَانِد (muânid) kelimesinden gelmiş olmalıdır. Tietze de buna işaret etmektedir.⁸² Zira مُعَانِد kelimesi “inatçı, dik kafalı, inatla karşı çıkan, direten, ısrarcı” gibi anlamlara gelmektedir.⁸³ Kelimenin ünlü düşmesi şeklinde bir ses olayı geçirmiş olması mümkündür.

matuf: Karaman yöresinde *matuf* kelimesi “bunak”, *matuflamak* ise “bunamak” anlamında kullanılmıştır.⁸⁴ Kelime Arapçadaki “ahmak, bunak, geri zekâlı, akıllı noksan” anlamlarında kullanılan مَعْرُوه (ma'tûh) kelimesinden gelmez. Sözlükte “delilik dışı akıl noksanlığı” olarak izah

⁷⁵ Çıracı, *Konya İli Karapınar İlçesi Ağızları*, 355.

⁷⁶ Yalçın, *Karapınar*, 92.

⁷⁷ Kaynak kişi: M. A. S. (70)

⁷⁸ *Derleme Sözlüğü*, 7/2575.

⁷⁹ el-Ferâhîdî, *Kitâbu'l-'ayn*, 2/172; Ebûbekir Muhammed b. Hasan İbn Düreyd, *Cemherati'l-luga*, nşr. Remzi Munîr Be'albek (Beyrut: Dâru'l-'ilm li'l-melâyin, 1987), 1/297.

⁸⁰ Tietze, *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati*, 3/675.

⁸¹ *Derleme Sözlüğü*, 9/3123; Yalçın, *Karapınar*, 104.

⁸² Tietze, *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati*, 5/137.

⁸³ Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük* (İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995), 602.

⁸⁴ *Derleme Sözlüğü*, 9/3137.

edilmiştir.⁸⁵ Geçiş esnasında “h” harfinden “f” harfine bir dönüşüm gerçekleşmiştir. Bu durumun tam tersi fec’eten kelimesinin höcceten/höççeten şekline dönüşmesi durumunda görülmüştür.

mayı: “Sıvı, akışkan, akıcı” anlamında kullanılan kelime Karaman’da birinci ağızdan derlenmiştir.⁸⁶ Kelime Arapçadaki aynı anlama gelen مائي (mâî) kelimesinden gelmektedir. Güncel Sözlük’te *mayi* şekliyle yer almıştır. *Mayı* hâliyle Derleme Sözlüğü’nde yer almamaktadır.

meret: Derleme Sözlüğü’nden Ermenek (Karaman) yöresinde “kötü, işe yaramaz, uğursuz, hayırsız” anlamlarında,⁸⁷ Bozkır (Konya) yöresinde ise “baş belası” anlamında⁸⁸ kullanıldığı anlaşılan *meret* kelimesi Arapçadaki iki kelimeyle irtibatlandırılabilir. İlki “dev, asi, şeytan, inatçı, söz dinlemez, dikkafalı” gibi anlamları olan مارد (mârid) kelimesi iken ikincisi “hastalık, rahatsızlık, illet, kötülük, bozukluk, fesat” gibi anlamlara gelen مَرَض (merad/marad) kelimesidir. Etimolojik sözlüklerde de bu kökenlere işaret edilmiştir.⁸⁹

mıskı: “Cimri, pinti⁹⁰” anlamındaki *mıskı* kelimesi Karaman, Konya yöresine özgü bir kelimedir. Karaman’ın Damlapınar köyünden derlenmiştir.⁹¹ Kelime Arapça Sözlüklerde aynı anlama gelen مُسَكَّة (müseke) ve مُسْوَك (müsûk) kelimeleri ile doğrudan irtibatlı görünmektedir.

munzur: Derleme Sözlüğü’nde “zararlı insan ya da hayvan, baş belası” anlamlarıyla verilen *munzur* kelimesinin⁹² Arapçadaki “zararlı, tehlikeli, kötü, sağlıksız, zarar verici” gibi anlamları olan مُضِرَّ (muzırr) kelimesi ile doğrudan irtibatlı olduğu söylenebilir. Kelimenin geçiş esnasında ünsüz türemesine maruz kaldığı düşünülmektedir.

mürayi: *Nuray, nurayi, nurayı, mürâi* şeklinde yöreden yöreye farklı telaffuz şekilleriyle dikkat çeken bu kelimeler “riyakâr, görgüsüz, ikiyüzlü, büyüklük taslayan, kaprisi olan, karşısındakini küçük gören, yapmacık hareketler yapan, karşısındakine yaranmak için onu övüp başka birini yerecek, kötüleyecek sözler sarf eden” kişiler için kullanılmaktadır. Akören’den (Konya) *nurayılık yapmak*⁹³ ve Derebucak’tan (Konya) *muraylanmak* şeklinde aktarılmış ve “Şu adam

⁸⁵ el-Ferâhîdî Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-‘ayn*, nşr. Abdulhamîd Hindâvî (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), 3/95, 96.

⁸⁶ Kaynak kişi: A. Ç. (70)

⁸⁷ *Derleme Sözlüğü*, 12/4592.

⁸⁸ Arı, “Bozkır Dedikleri”, “meret”.

⁸⁹ Tietze, *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati*, 5/199; Eren, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, 293; Eyuboğlu, *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, 2/481.

⁹⁰ *Derleme Sözlüğü*, 9/3190; “Divaz Sözlüğü”, *Divaz Sözlüğü*, md. “Mıskı”, erişim: 10 Ağustos 2022, <https://sungursun.blogspot.com/2017/11/divaz-sozlugu.html>.

⁹¹ Kaynak kişi: M. S. (60)

⁹² *Derleme Sözlüğü*, 9/3220.

⁹³ Tursun, *Akören Ağzı*, 255.

da muraylanıp insanların arasını bozuyor.” cümlesine yer verilmiştir.⁹⁴ Karapınar’da (Konya) ise *nurayılık* yapmak şeklinde kullanımlara sahiptir.⁹⁵ Bozkır’da (Konya) da yapmacık davranışları olan kimseye *nurayı* dendiği belirtilmiştir.⁹⁶ Bu ifadelerin aslı مُرَائِي (mürâi) kelimesidir ki o da “ikiyüzlü” anlamına gelmektedir.⁹⁷ Kelime, Derleme Sözlüğü’nde yer almamaktadır. Tietze *mürâi* şeklindeki kullanıma yer verip Arapçadaki aynı kökene işaret etmiştir.⁹⁸

mütü: Karaman’ın Damlapınar köyünde *mütü* kelimesinin “itaatkâr, yumuşak başlı, söz dinleyen” kimseler için kullanıldığı belirtilmiştir.⁹⁹ *Mütü* kelimesi Arapçadaki “itaatkâr, boyun eğen, yumuşak başlı, söz dinler” anlamlarına gelen مُطِيع (mutî) kelimesinin yöre ağızlarındaki şeklidir. Aralarında telaffuz ve anlam yakınlığı bulunmaktadır. Halk ilmiyhâllerinde de yer alan¹⁰⁰ kelime Derleme Sözlüğü’nde yer almamaktadır.

nıkbet/nikbet: Bozkır (Konya) yöresi ile ilgili yapılan bir çalışmada “kadınların, kadınlara ve çocuklara söylediği bir argo” şeklinde tanımlanan¹⁰¹ *nıkbet* kelimesi yine Bozkırlıların kullandıkları kelimelerin yer aldığı bir web sitesinde “felâket, düşkün” şeklinde tanımlanmıştır.¹⁰² Karapınar (Konya) Sözlüğü’nde ise “huysuz, edepsiz, düşkün, suratsız” olarak anlamlandırılmıştır.¹⁰³ “Talihsizlik, felaket, düşkünlük” olarak tanımlanan kelime Derleme Sözlüğü’nde yer almamıştır.¹⁰⁴ *Nıkbet/nikbet* kelimesi Arapçadaki iki kelime ile irtibatlı olarak değerlendirilebilir. Bunların ilki “felaket, sıkıntı, afet, zorluk” gibi anlamları olan نَكْبَة (nekbe) kelimesi iken ikincisi “gazap, öfke, kızma, felaket, kin, garez, ceza” gibi anlamları olan نَكْمَة (nakme) kelimesidir.¹⁰⁵

pahl: Derleme Sözlüğü’nde “elinden iş geldiği hâlde yapmayan, savsaklayan, tembel ve cimri” anlamlarıyla içinde Konya’nın da bulunduğu çeşitli yörelere nispet edilmiştir.¹⁰⁶ Cimri anlamıyla Bozkır (Konya) yöresine,¹⁰⁷ “elinden iş geldiği hâlde yapmayan, üşengeç” anlamıyla

⁹⁴ Gürsoy, “Gencek (Konya-Derebucak) Mahallesi Ağzından Derleme Sözlüğü’ne Katkılar”, 294.

⁹⁵ Yalçın, *Karapınar*, 112.

⁹⁶ Küçükballı, “Bozkır (Konya) Ağzından ‘Derleme Sözlüğü’ne Katkılar”, 652.

⁹⁷ Mustafa İbrahim v.dğr., *el-Mu’cemu’l-vesît* (Kahire: Mektebetü’ş-şuruku’d-devliye, 2004), 320; Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, 303.

⁹⁸ Tietze, *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati*, 5/278.

⁹⁹ Kaynak kişi: A. U. (35)

¹⁰⁰ Mızraklı İlmihal, 55.

¹⁰¹ Ayva, “Konya Dağ Köyleri Ağzlarından Derlenen Fiiller”, 7.

¹⁰² “Bozkır”lıların Kullandıkları Kelimeler”, “nikbet”; Arı, “Bozkır Dedikleri”, “nıkbet”.

¹⁰³ Yalçın, *Karapınar*, 111.

¹⁰⁴ “Türk Dil Kurumu | Sözlük”, “nikbet”, erişim: 21 Eylül 2022, <https://sozluk.gov.tr/>.

¹⁰⁵ el-Ferâhîdî, *Kitâbu’l-’ayn*, 4/262; İbn Düreyd, *Cemherati’l-luga*, 1/378.

¹⁰⁶ *Derleme Sözlüğü*, 9/3379.

¹⁰⁷ “Bozkır Sözlüğü-Bozkır Dedikleri-Mithat Arı-Bozkır’a Dair Bilgiler”, “pahl”.

Karapınar (Konya) yöresine nispet edilmiştir.¹⁰⁸ Arapçadaki cimri anlamına gelen بخیل (bahîl) kelimesi ile doğrudan irtibatlı olduğu düşünülmektedir. Tietze aynı kökten gelen *pahallık* kelimesine de yer vermiştir.¹⁰⁹

rafık: Karaman ve Konya yöresinde genel anlamıyla “dost, arkadaş, yoldaş” anlamıyla kullanılan *rafık* kelimesi Arapçadaki “yoldaş, dost, yandaş, eşlik eden, arkadaş” gibi anlamları olan رفیق (rafîk) kelimesinden gelmiştir. İki kişi arasında geçen “*Rafık! Nasılsın yahu? Uğramaz oldun!*” şeklindeki sohbet¹¹⁰ halk arasında kelimenin canlılığını sürdürdüğü şeklinde değerlendirilebilir. Tietze, kelimenin *refik* şeklindeki kullanımına aynı köke işaret ederek yer vermiştir.¹¹¹

samit: Derleme Sözlüğü’nde *samit* kelimesi “tat ve deli” anlamlarıyla çeşitli yörelere nispet edilmiştir.¹¹² Her ne kadar bunlar içerisinde Konya ve Karaman yöreleri yer almasa da yapılan yerel çalışmalarda görüldüğü üzere söz konusu kelime bu yörelerde de kullanılmaktadır. Bozkır (Konya) yöresinde *samit* kelimesinin “konuşamayan, tat, salak, geri zekâlı” gibi anlamlarda kullanıldığı aktarılmıştır.¹¹³ Kelime Arapçadaki صامت (sâmit) kelimesinden gelmiştir. Zira صامت kelimesi de “dilsiz, sessiz, sakın, suskun, konuşmayan, durgun” gibi anlamlara sahiptir. Basit bir ünlü değişimiyle halk ağzında kullanılır olmuştur.¹¹⁴

subutsuz: Bozkır (Konya) ve Karapınar (Konya) yörelerinde “tutarsız” anlamında kullanılan *subutsuz* kelimesi¹¹⁵ “sabit olma, sabitlik, kararlılık, kesinlik, kalıcılık, istikrar, değişmezlik” gibi anlamları olan سُبُوت (sübût) kelimesi ile doğrudan irtibatlıdır. Sübût kelimesine -suz ekinin birleşmesiyle oluşmuştur. Kelimenin *sabatsız* şeklindeki kullanımı da aktarılmıştır¹¹⁶ ki *subutsuz* kelimesi için ifade edilenlerin tamamı bu kelime için de geçerlidir. Derleme Sözlüğü’nde yer almamaktadır.

şikirsiz: Karapınar (Konya) yöresi sözlüğünde *şikir* kelimesi “yüz, surat, yüz görüntüsü” anlamıyla, *şikirsiz* kelimesi de suratsız anlamıyla kaydedilmiştir.¹¹⁷ Derleme Sözlüğü’nde de çalışma alanımızın kapsamı dışındaki bazı illere nispetle *şikir*; “yüz, surat, biçim, kılık” anlamlarıyla, *şikirsiz* ise “sevimsiz, kılıksız, yakışsız” anlamlarıyla kaydedilmiştir.¹¹⁸ *Şikir*

¹⁰⁸ Yalçın, *Karapınar*, 117.

¹⁰⁹ Tietze, *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati*, 6/268.

¹¹⁰ Bir camii avlusunda geçen konuşma.

¹¹¹ Tietze, *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati*, 6/474.

¹¹² *Derleme Sözlüğü*, 12/4668.

¹¹³ Arı, “Bozkır Dedikleri”, “samit”.

¹¹⁴ Tietze, *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati*, 7/175.

¹¹⁵ Küçükbalı, “Bozkır (Konya) Ağzından ‘Derleme Sözlüğü’ne Katkılar”, 652; Yalçın, *Karapınar*, 129.

¹¹⁶ Arı, “Bozkır Dedikleri”, “sabatsız”.

¹¹⁷ Yalçın, *Karapınar*, 133.

¹¹⁸ *Derleme Sözlüğü*, 12/3776, 3777.

kelimesi Arapçadaki “surat asmak, kaşlarını çatmak, yüzünü buruşturmak, hoşnutsuzluk ve düşmanlık belirtisi olarak dişlerini göstermek” gibi anlamları olan كَشَرَ-يَكْشُرُ (keşera-yekşuru) fiilini çağrıştırmaktadır. Keşera kelimesinden şikir kelimesine dönüşümün komşu veya uzak ünsüzlerin yer değiştirmesi olarak tanımlanan¹¹⁹ ünsüz göçüşmesi (metatez) yoluyla gerçekleştiği söylenebilir. Bu değişimi zamana yayılan, geçiş ve kullanım esnasındaki bir dönüşüm olarak görmek mümkündür.

temerut: Bozkır (Konya) yöresinde “tembel, söz dinlemez, işe yaramak istemeyen” şeklinde anlam verilen¹²⁰ temerut kelimesine Derleme Sözlüğü’nde veya başka bir kaynakta rastlanmamıştır. Kelimenin “isyan, başkaldırma, ayaklanma, itaatsizlik, asilik, dikkafalılık, inatçılık, söz dinlemezlik” gibi pek çok anlamı bulunan تَمَرُّد (temerrud) kelimesi ile doğrudan ilişkisi bulunduğu söylenebilir.

Sonuç

İç Anadolu’nun iki önemli şehri Karaman ve Konya yöresi ağızları üzerinde yapılan çalışmaların incelenmesi ve yörede yaşayan insanlarla görüşülmesi sonucunda bazı kelimelerin Arapça ile irtibatlı olabileceği görülmüştür. Söz konusu kelimelerin standart dilde yer almadığı görülmüş ve konunun ağız kategorisinde incelenmesi gerekmiştir. Bu alandaki en önemli kaynaklardan olan Derleme Sözlüğü’ne (Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü) başvurulmuştur. Araştırmalar esnasında bu kelimelerin bir kısmının Derleme Sözlüğü’nde yer aldığı, bir kısmının ise yer almadığı görülmüştür. Çalışma için derlenen kelimelerin telaffuz ve anlam bakımından detaylıca irdelenmesiyle kökeninin Arapça olabileceği ihtimalini önemseyerek araya girilmiş, Arapça sözlüklere ve Arap şiirlerindeki kullanımlarına bakılmıştır. Sonuçta bazı kelimelerin Arapçadan geçtiği ve zamanla telaffuzunda büyük ya da küçük çaplı değişimler geçirdiği, ancak yöresel kullanımlarla hâlâ varlığını sürdürdüğü görülmüştür. Araştırma sürecinde çokça kelime tespit edilmiştir. Fakat bu çalışmada sadece sıfat, zarf ve zamir türündeki 37 kelimeye yer verilmiştir. Bu çalışmadan yola çıkarak denilebilir ki; Anadolu’nun köy, kasaba, merkez, taşra ayrımı yapmaksızın büyük veya küçük yerleşim yerlerinde yaşayan dilin ilk ağızdan derlenmesi ve bir elekten geçirilmesi durumunda köken itibarıyla Arapçaya yakınlığı olan veya aralarında söyleyiş ve anlam bakımından benzerlik bulunan çok sayıda kelimeye ulaşılabacaktır.

¹¹⁹ Gülensoy, *Kütahya ve Yöresi Ağızları (İnceleme, Metinler, Sözlük)*, 69.

¹²⁰ Arı, “Bozkır Dedikleri”, “temerut”.

Kaynak Kişiler

- A. Ç. (60): Konya, İlkokul Mezunu, Emekli.
 A. Ç. (65): Mut (Mersin), İlkokul Mezunu, Emekli.
 A. U. (35): Karaman, İlkokul Mezunu, Ev hanımı.
 E. Ö. (43): Konya, İlkokul Mezunun, Ev hanımı.
 F. Ö. (45): Konya, İlkokul Mezunun, Çiftçi.
 M. A. S. (70): Karaman, İlkokul Mezunu, Emekli.
 M. D. (27): Karaman, İlkokul Mezunu, Hizmetli.
 M. S. (60): (Manyan) Karaman, Lisans Mezunu, Resmi bir kurumda yönetici.
 S. M. İ. (82): Karaman.

Kaynakça

- Alp, Musa - Özcan, Yusuf. *Musannaf Arabi-Türki Müsterek İfadeler*. İstanbul: Mektep Yayınları, 2018.
- Alzubaidy, Ahmed. “Kökende Çoğul Olarak Kullanılan Arapça Kelimelerin Türkçe’ye Geçmesi ve Türkiye Türkçesinde Kullanım Şekilleri”. *Journal of the College of Languages*. 42 (2020). <https://doi.org/10.36586/jcl.2.2020.0.42.0266>.
- Anıl, Zeynep Ayça. *Aslı Arapça Olup Türkçe’ye Anlam Kaymasına Uğrayarak Geçmiş Kelimeler*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Arı, Mithat. “Bozkır Dedikleri”. Erişim: 28 Eylül 2022. <https://bilgi.bozkir.org.tr/2021/06/bozkr-sozlugu-bozkr-dedikleri-mithat-ar.html>.
- Ayva, Aziz. “Konya Dağ Köyleri Ağızlarından Derlenen Fiiller”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 15 (01 Şubat 2006): 97-106.
- “Bozkır Sözlüğü-Bozkır Dedikleri-Mithat Arı-Bozkır’a Dair Bilgiler”. Erişim: 28 Eylül 2022. <https://bilgi.bozkir.org.tr/2021/06/bozkr-sozlugu-bozkr-dedikleri-mithat-ar.html>.
- “Bozkır’lıların Kullandıkları Kelimeler”. Erişim: 09 Ağustos 2022. <http://www.bozkir.net/page/bozkirlilarin-kullandiklari-kelimeler.html>.
- Cevherî, İsmail b. Hammâd. *es-Sihâh tâcü’l-lugati ve sihâhı’l-arabiyye*. Nşr. Ahmed Abdulgafûr ‘Attâr. Kahire: Dâru’l-ilm li’l-melâyîn, 1990.
- Çavga, Uğur. *Konya Ereğli İlçesi Belkaya Ağzı (Ses Bilgisi-Şekil Bilgisi-Metinler-Sözlük)*. Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.
- Çeker, Mustafa. *Çumra Havalisi Yörükleri Ağzı*. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

- Çıracı, Kazım. *Konya İli Karapınar İlçesi Ağızları*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- “Divaz Sözlüğü”. *Divaz Sözlüğü*. Erişim: 10 Ağustos 2022. <https://sungursun.blogspot.com/2017/11/divaz-sozlugu.html>.
- Doğan, Muammer. “Aksaray Ağzından Derleme Sözlüğü’ne Katkılar-1”. *Turkish Studies*. 4 (2009).
- Doğan, Muammer. *Aksaray ve Yöresi Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.
- Duran, Kübra. *Konya’nın Hadim İlçesi Ağzı*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Dursunoğlu, Halit. “Türkiye Türkçesindeki Arapça Sözcükler ve Bu Sözcüklerdeki Ses Olayları”. *Turkish Studies*. 9 (2014).
- Erdem, Gönül. *Anamur Yöresi ve Ağızları*. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- Eren, Hasan. *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. 2. Bs. Ankara: Bizim Büro, 1999.
- Ermiş, Hamza. *Arapça’dan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğü*. 2. Bs. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014.
- Ermiş, Hamza. *Türkçeleşmiş Arapça Kelimelerin Tasnifi ve Kök Analizi*. İstanbul: Cantaş Yayıncılık, 2012.
- Eyuboğlu, İsmet Zeki. *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*. 2. Bs. İstanbul: Sosyal Yayınları, 1991.
- Ferâhîdî, Halil b. Ahmed el-. *Kitâbu’l-‘ayn muratteben ‘alâ hurûfi’l-meâcim*. Nşr. Abdulhamîd Hindâvî. Beyrut: Dâru’l-kutubi’l-İlmiyye, 2003.
- Gülensoy, Tuncer. *Kütahya ve Yöresi Ağızları (İnceleme, Metinler, Sözlük)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1988.
- Gülensoy, Tuncer. *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007.
- Gürsoy, Adem. “Gencek (Konya-Derebucak) Mahallesi Ağzından Derleme Sözlüğü’ne Katkılar”. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 3/2 (2020).
- Halîl b. Ahmed, el-Ferâhîdî. *Kitâbu’l-‘ayn*. Nşr. Abdulhamîd Hindâvî. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2003.
- Haşimi, Ahmet. “Türkiye Türkçesinde Kullanılan Arapça Kelime Grupları ve Cümleler Hakkında Bazı Değerlendirmeler”. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi* 5/1 (2021): 591-618.

- İbn Düreyd, Ebûbekir Muhammed b. Hasan. *Cemherati'l-luga*. Nşr. Remzî Munîr Be'albek. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-melâyîn, 1987.
- İbn Manzûr. *Lisânü'l-Arab*. Nşr. Abdullah el-Kebîr, Muhammed Hasbullah, Hâşim eş-Şâzelî, Seyyid Ramazan Ahmed. Kahire: Dâru'l-maârif, 1984.
- İbrahim, Mustafa - Hamid, Abdulkadir - Muhammet Ali, en-Neccar - Ahmet Hasan, ez-Ziyat. *el-Mu'cemu'l-vesît*. Kahire: Mektebetü's-şuruku'd-devliye, 2004.
- İmruu'l-Kays b. Hucr. *Divânu İmrîi'l-Kays*. Nşr. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim. 5. Bs. Beyrut: Dâru'l-maârif, 1990.
- İşler, Emrullah. *Türkçe'de Anlam Kaymasına Uğrayan Arapça Kelime ve Kelime Grupları*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1997.
- "Kelimelerimiz". *Hadimkülder*. Erişim: 08 Ekim 2022. <https://hadimkulder.org/kelimelerimiz/>.
- Kocamaz, İhsan. *Konya İli, Taşkent İlçesi ve Köyleri Ağzı*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
- Köğçe, Ayşe Namlı. *Gölyaka Kasabası Ağzı Söz Dizimi*. Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, 2013.
- Küçük, Murat. "Anadolu Ağzlarındaki Doğu Kökenli Sözcüklerin Ses Bilgisi Açısından Görünümleri -Ünsüzler-". *Türkoloji Dergisi* 20/2 (01 Ağustos 2013): 39-78.
- Küçükbalı, Fatih Numan. "Bozkır (Konya) Ağzından 'Derleme Sözlüğü'ne Katkılar". Konya, 2016.
- Mes'ûd, Cübrân. *er-Râid*. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-melâyîn, 1992.
- Mızraklı İlmihal. Nşr. İsmail Kara. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2001.
- Mutçalı, Serdar. *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995.
- Sözer, Burak. *Kadınhanı ve Çevresi Türkmen-Yörük Ağzı (İnceleme-Metin-Sözlük)*. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.
- Süveydî, Selâmet Abdullah es-. *Şi'ru kabileti Zübyân fi'l-câhiliyye*. Nşr. Selâmet Abdullah es-. Doha: Matbûātu câmiati Katar, 1987.
- Tietze, Andreas. *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati*. Ankara: Tüba, 2016.
- Tursun, Ayşe. *Akören Ağzı*. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.
- "Türk Dil Kurumu | Sözlük". Erişim: 21 Eylül 2022. <https://sozluk.gov.tr/>.
- Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*. 2. Bs. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1993.

Uysal, İdris Nebi. *Karaman İli Ağızları ve Anadolu Ağızları Arasındaki Yeri*. Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

Uysal, İdris Nebi. “Kuzören (Konya-Bozkır) Köyü Ağzından Derleme Sözlüğü’ne Katkılar”. *Diyalektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*. 14 (2017): 79-85.

Yalçın, Ceyhan. *Karapınar*. 2. Bs. Ankara: Gülınar Yayınları, 2022.

Zebîdî, Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed. *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*. Nşr. Heyet. Kuveyt: Matbaatu hukûmeti'l-Kuveyt, 1969.